

Миња Марђонових*
*Самостални истраживач, Београд**

АУТОБИОГРАФИЈА КАО ТЕОРИЈА: ЕМА ГОЛДМАН, СЛОБОДНА ЛЈУБАВ И ПОЛИТИКА НЕПРИПАДАЊА

Сажетак

Овај рад разматра мисао Еме Голдман (*Emma Goldman*) кроз призму аутобиографије као теоријског и историографског извора, полазећи од претпоставке да њена аутобиографија *Living My Life* не представља само сведочанство политичког живота већ примарно место производње анархофеминистичке мисли. Анализом аутобиографских записа и теоријских есеја, рад показује да се критика брака и државе код Еме Голдман доследно протеже на сферу интима, при чему се брак разуме као апарат принуде који репродукује родну хијерархију и институционалну контролу интимног живота. Насупрот томе, слободна љубав се тумачи као политичка пракса неприпадања – однос заснован на добровољности, непосесивности и одбијању нормативних режима интимног живота. Аутобиографско писање код Голдман чита се као политички чин којим се дестабилизују

* Имејл адреса: minja.dolazi.10@hotmail.com;
ORCID: 0009-0006-1817-3462.

** Докторанд на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

поделе између личног и политичког, нудећи феминистички модел ситуираног знања у којем се теорија обликује кроз искуство, емоције и побуну.

Кључне речи: Ема Голдман, слободна љубав, анархофеминизам, аутобиографија, неприпадање, брак, интимни живот

УВОД

Својом чувеном реченицом: „Као да љубав може бити ишта друго осим слободна!”, Ема Голдман (Goldman 2001, 66) не отвара моралну расправу о емоцијама већ формулише политичку дијагнозу односа између слободе, принуде и институција које уређују интимни живот. У есеју „О браку и љубави”, Голдман инсистира на томе да љубав може егзистирати једино у атмосфери слободе, док брак, као правно и морално институционализован однос, производи стерилност, потчињавање и дисциплиновање тела и емоција (66). Љубав се не појављује као приватна сфера издвојена из политике, већ као место на којем се најјасније разоткрива деловање закона, државе, религије и власништва.

У феминистичкој теорији, Ема Голдман се препознаје као једна од кључних фигура анархофеминистичке критике брака, државе и патријархалне породице. Ипак, савремена феминистичка литература указује на то да се њена теоријска позиција не може адекватно разумети уколико се њени есеји читају изоловано од аутобиографског искуства. Ауторке које су се систематски бавиле Голдман наглашавају да аутобиографија *Living My Life* (1931) не представља пуку хронику политичког живота већ специфичан епистемолошки простор у којем се теорија производи кроз искуство (Falk 1995; Ferguson 2011). Аутобиографско писање Еме Голдман омогућава праћење процеса политичке субјективизације у непосредном судару са родним насиљем, класном експлоатацијом и државном репресијом.

Савремена феминистичка литература већ је указала на нераскидивост политичког мишљења и животног искуства Еме Голдман, нарочито у анализама које аутобиографију читају као кључни извор разумевања анархистичког феминизма (Falk 1995; Ferguson 2011). Међутим, овај рад полази од претпоставке да аутобиографија Еме Голдман не представља само контекст или сведочанство политичке мисли већ њено примарно место производње, чиме се отвара простор за разумевање слободне љубави као политичке праксе, а не искључиво етичке или сексуалне позиције. Полазећи од тих увида, рад третира *Living My Life* као историографски и теоријски извор. Аутобиографија се овде користи као метод: као место у коме се лично и политичко не могу раздвојити већ се међусобно конституишу. Искуства детињства у патријархалној породици, рани сусрети са мизогинијом и насиљем, радничка експлоатација у Америци, политички прогони, затвор и егзил чине основу из које се развија доследна критика ауторитета у свим његовим облицима (Goldman 1931; Havel 1917; Shulman 1988).

Досадашња истраживања указују на то да је управо ова нераскидивост теорије и живота оно што позицију Голдман чини епистемолошки специфичном. Фалк (*Candace Falk*) показује да аутобиографија Еме Голдман дестабилизује класичну поделу између политичке теорије и личног искуства, инсистирајући на томе да је субјекат знања истовремено историјски, родно и телесно ситуиран (Falk 1995). Фергусон (*Kathy E. Ferguson*) додатно истиче да Голдман развија модел политичког субјекта који се формира кроз побуну, емоције и неприпадање, а не кроз интеграцију у институционални поредак државе и грађанства (Ferguson 2011). Ови увиди омогућавају да се писање Еме Голдман разуме као феминистичка интервенција у сам темељ политичке теорије.

У овом раду, есеји Еме Голдман о анархизму, држави, религији, власништву и слободној љубави користе се као теоријски апарат који концептуализује искуства изложена у аутобиографији (Goldman 2001, 66). Тиме се јасно

разграничавају две равни анализе: аутобиографска, у којој се прати формирање политичког субјекта кроз конкретне историјске епизоде, и теоријска, у којој се та искуства артикулишу унутар анархистичке традиције. Посебан нагласак ставља се на анархофеминистичку критику државе и породице као патријархалних апарата доминације, у складу са феминистичким анализама које државу препознају као кључни механизам репродукције родне потчињености (Zaharijević 2008, 417–418; Perović 2011, 22).

Циљ рада јесте да покаже како се код Еме Голдман концепт слободне љубави не може свести на индивидуални етички избор или приватну праксу већ представља политичку стратегију неприпадања – одбијање институционалних форми које регулишу тело, рад и емоције. Ослањајући се на аутобиографски метод и анархистичку теорију, рад повезује личну историју Голдман са њеном критиком брака и државе, надовезујући се и на претходно развијену феминистичку анализу њеног концепта слободне љубави (Mardonović 2022).

ПОЛИТИЧКА ГЕНЕЗА СУБЈЕКТА: РОДНО НАСИЉЕ, КЛАСА И ПОБУНА

Политичка субјективација Еме Голдман не започиње у пољу апстрактне теорије или идеолошке рефлексije већ у искуству ране и системске принуде. Аутобиографија *Living My Life* показује да се политичка свест код Голдман формира кроз непосредан сусрет са ауторитетом, насиљем и дисциплиновањем, при чему породични простор функционише као први апарат моћи. Породица се не појављује као приватна или неутрална сфера, већ као место у којем се хијерархија и послушност производе телесном казном и страхом (Goldman 1931, 43). Фигура оца у аутобиографији не функционише као индивидуална психолошка траума већ као рана артикулација ауторитета заснованог на сили. Голдман експлицитно описује амбивалентан однос према оцу, у којем се љубав и страх не искључују већ коегзистирају: „Мој отац

је био леп, одважан и пун животне снаге. Волела сам га чак и док сам га се бојала. Желела сам да ме воли, али никада нисам знала како да допрем до његовог срца. Његова грубост само је појачавала мој пркос” (43).

Ова амбивалентност не производи идентификацију са ауторитетом већ отпор. Насиље које следи разоткрива природу очинске власти као апсолутне и необјашњиве принуде: „Одједном сам осетила страشان бол у глави, као да ме је ударила гвоздена шипка. То је била очева песница која је разбила чешаљ којим сам придржавала своју непослушну косу. Тукао ме је и вукао унаоколо вичући: ’Ти си моја срамота! Увек ћеш то бити!’” (43).

Породични ауторитет се овде легитимише насиљем према дететовом телу, док се брига и заштита појављују изван вертикалних односа моћи. Кључну улогу има сестра Хелена, чија интервенција показује да се солидарност успоставља хоризонтално, а не кроз очинску фигуру: „Сестра Хелена се борила за мој живот. Покушавала је да ме истргне из његовог стиска, а ударци намењени мени падали су по њој” (43). На тај начин, породица се већ у детињству појављује као место страха и заточеништва, док се емоционална сигурност и етичка вредност премештају изван институције породице. Голдман тај раскид са очинским ауторитетом експлицитно именује: „Сва моја љубав и чежња према оцу претвориле су се у мржњу. Мој дом је постао затвор” (43).

Ова рана искуства не функционишу у аутобиографији као психолошка позадина личности већ као политички темељ каснијег неприпадања. Континуитет репресије који Голдман препознаје – од породичне дисциплине, преко брака, до државе – омогућава разумевање њеног доследног одбацивања ауторитета у свим његовим институционалним облицима. Покушаји бекства из породичног дома, затим из брака, а касније и из националних оквира, представљају низ политичких чинова којима се одбија нормализација принуде. Како примећује Хејвел (*Hypolyte Havel*), већ у раном периоду живота Еме Голдман постаје јасно да ће њено

животно искуство водити ка трајном сукобу са друштвеним ауторитетима и генерацијским нормама (Havel 1917, para. 6).

Миграције из Литваније у Санкт Петербург, а затим у Сједињене Америчке Државе, уводе додатну димензију класне и етничке потчињености. Живот у јеврејском гету и рад у текстилној индустрији омогућавају Голдман непосредан увид у капиталистичку експлоатацију радница, чиме се родна потлаченост не разуме као изолован проблем већ као проблем који је структурно повезан са економским односима моћи (Goldman 2001, 111). Дуг радни дан, минимална надница и одсуство институционалне заштите показују да се доминација над женама репродукује кроз спој патријархалних и класних механизма.

Привремени брак са Јаковом Кершнером (*Jacob Kershner*) не функционише као стабилизација живота Еме Голдман већ као још један облик институционалне принуде. Одлука да напусти брак и започне самосталан живот представља рану праксу неприпадања, у којој се лична одлука већ артикулише као политички чин (Shulman 1988, 22). Овај биографски тренутак има теоријску тежину јер показује да Голдман до критике брака не долази нормативно већ искуствено, кроз непосредно деловање брака као апарата ограничења.

Преломни тренутак у политичкој формацији Голдман представља Хајмаркет афера из 1887. године. Суђење и погубљење анархистичких активиста, упркос непостојању чврстих доказа, разоткривају за Голдман илузију правде у либерално-капиталистичком поретку. Како Хејвел бележи, управо овај догађај производи трајни завет Голдман да се прикључи револуционарном пролетаријату и посвети борби против репресије и експлоатације (Havel 1917, para. 24). Голдман истиче да „злочин” анархиста с Хајмаркета није био чин насиља већ доследност политичком уверењу, док је право насиље извршила држава (Shulman 1988, 434).

Аутобиографија показује да се политичко деловање код Голдман не формира кроз стабилан и кохерентан идентитет револуционарне говорнице, већ кроз емоционалне ломове

који прате јавни ангажман. Описујући један од својих раних политичких говора, Голдман бележи тренутак у којем се политичка еуфорија нагло прекида телесном и психичком исцрпљеношћу: „Застала сам. Бурни аплауз ме је преплавио, зујање гласова, људи који су ми нешто говорили, а ја их нисам разумела. Затим сам чула некога сасвим близу себе: 'То је био надахнут говор; али шта је са борбом за осмочасовно радно време? О томе ниси рекла ништа'. Осетила сам се као да сам бачена са узвишених висина, сломљена. Рекла сам председавајућем да сам преуморна да одговарам на питања и отишла кући, болесна телом и духом” (Goldman 1931, 36).

Овај биографски запис показује да се политичка субјективација код Голдман не заснива на кохерентном идентитету већ на искуству расцепа између очекивања публике, захтева политичког покрета и сопствених граница. Тај расцеп не производи повлачење из политичког деловања већ отвара простор за самокритику и теоријско учење.

Емотивна веза са Александром Беркманом, њихов заједнички политички рад, затворска казна и медијска демонизација додатно учвршћују критику државе Еме Голдман као апарата насиља, посебно у односу на женску политичку непослушност (Goldman 2001, 113; Shulman 1988, 26). Искуства затвора, депортације и разочарања у бољшевичку Русију потврђују континуитет репресије кроз различите политичке режиме. Управо у том контексту, дугогодишњи егзил постаје простор рефлексije и писања, у коме *Living My Life* настаје као политичко-теоријски чин, а не лична ретроспекција живота (Havel 1917, para. 51).

АНАРХИЗАМ КАО ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: СЛОБОДА ПРОТИВ АУТОРИТЕТА

Анархизам, како га дефинише класична анархистичка теорија, представља радикалну критику власти и ауторитета у свим њиховим институционалним облицима. Појам анархија потиче од грчких речи *ἀν* – ан и *ἀρχή* – архе и означава

одсуство власти, али не и одсуство друштвеног поретка. Напротив, анархизам полази од претпоставке да се друштвена хармонија не постиже потчињавањем закону и ауторитету, већ слободним договором између појединаца и заједница, који се успоставља ради задовољавања људских потреба и колективног благостања (Kropotkin 1910, para. 1). У том смислу, анархизам не представља хаос већ алтернативни модел друштвене организације заснован на слободи, узајамности и солидарности. У оквиру анархистичке традиције, теоријски темељи овог учења развијани су кроз радове низа аутора, међу којима се истичу Вилијам Годвин (*William Godvin*), Пјер Жозеф Прудон (*Pierre-Josephe Proudhon*), Михаил Бакуњин (*Mikhail Bakunin*) и Петар Кропоткин (*Peter Kropotkin*). Годвин се сматра једним од првих мислилаца који је систематски изложио анархистичке идеје, инсистирајући на непотребности државе и судова у будућем друштву, као и на уверењу да се друштвени напредак може остварити ширењем умног сазнања, а не насилном револуцијом (Ђокović 2007, 18). За Годвина, власт разума представља једини легитимни ауторитет, док свака институционализована власт нужно производи неправду и репресију.

Прудонова теоријска иновација огледа се у увођењу појма анархије као позитивног друштвеног принципа, као и у развоју концепта узајамности (мутуализма). Прудонов мутуализам подразумева друштвени поредак у којем се односи међу људима заснивају на размени, раду и разуму, без посредовања државе и политичке власти (Ђокović 2012, 20). У таквом поретку, слободан појединац постаје основна јединица друштва, док се свака форма хијерархије и концентрације моћи сматра кршењем слободе. Прудонова критика приватне својине и злоупотребе економске моћи додатно наглашава анархистичку везу између политичке и економске доминације.

Радикализацију анархистичке критике државе доноси Михаил Бакуњин, који државу дефинише као „нужно историјско зло” и негацију човечанства. За Бакуњина, држава

по својој суштини не може бити чувар слободе и правде, јер њен опстанак зависи од сталног повећања моћи на штету индивидуалне слободе и колективне аутономије (Bakunjin 1979, para. 16–18; Kropotkin 1910, para. 23). Одбацивање законодавства, универзалног права гласа и централизоване власти представља основу Бакуњиновог анархизма, у којем се слобода појединца може остварити једино ако су сви људи подједнако слободни.

Петар Кропоткин развија анархистичку теорију у правцу друштвене организације засноване на сарадњи и узајамној помоћи. Кропоткин друштво посматра као организам у којем се односи међу људима регулишу слободном сагласношћу, а не законима или ауторитетима (Kropotkin 2012, 61). Идеал анархизма за Кропоткина не лежи у статичном поретку већ у сталном кретању и прилагођавању, налик процесима у природи. Слобода појединца, према Кропоткину, може се у потпуности развити само у друштву без власти и присиле, у којем се рад и ресурси организују ради општег благостања, а не профита (Kropotkin 1910, para. 4). У овом теоријском контексту, анархистичка критика државе нераскидиво је повезана са критиком капитализма и приватног власништва. Држава се појављује као гарант капиталистичких односа производње, у којима радници производе вредност коју присваја неколицина власника капитала. Анархисти стога одбијају учешће у државним институцијама и парламентарним структурама, сматрајући да политичке странке и законодавни системи не могу бити средство еманципације већ продужетак доминације (para. 7).

Ема Голдман се у овом теоријском наслеђу позиционира као ауторка која анархизам радикално проширује у сферу свакодневног живота, интима и родних односа. На питање шта је анархизам, Голдман одговара да он представља филозофију новог друштвеног уређења заснованог на слободи неограниченој законима које су људи створили, и да као такав захтева од појединца да мисли, истражује и критички преиспитује сваки ауторитет (Goldman 1897, para.

2). За Голдман, анархизам није само политичка доктрина већ начин живота који подразумева сталну побуну против свега што спречава људски раст.

Голдман посебно наглашава да религија, власништво и влада представљају три основна стуба људског ропства, јер потчињавају ум, тело и понашање (Goldman 2001, 27–28). Анархизам, у том смислу, има за циљ ослобођење људског ума од доминације религије, људског тела од доминације власништва и друштвеног живота од окова државне власти (36). Идеал анархизма код Голдман подразумева стварање „савршене личности”, могуће једино у друштву које омогућава слободу избора рада, услова рада и начина живота (30).

На Другом анархистичком конгресу у Амстердаму 1907. године Голдман додатно разрађује своју визију анархистичког друштва као организације без дисциплине, страха и казне, у којој се друштвена солидарност остварује кроз добровољну сарадњу и директну акцију (Havel 1917, para. 70–71). Организација друштва, према Голдман, не противречи слободи већ је њен природни израз, уколико се заснива на добровољном удруживању и солидарности (para. 63–64).

Управо у сукобима са сопственим саборцима Голдман инсистира на томе да анархизам не може захтевати одрицање од живота, радости и телесног искуства у име апстрактне „Ствари”: „Разбеснела сам се због дрског уплитања тог младића. Рекла сам му да гледа своја посла; била сам уморна од тога да ми се Ствар непрестано набија на нос. Нисам веровала да Ствар која стоји за један леп идеал – за анархизам, за ослобођење и слободу од конвенција и предрасуда – може захтевати порицање живота и радости. Инсистирала сам на томе да наша Ствар не може очекивати од мене да постанем монахиња и да се покрет претвори у манастир. Ако је то требало да буде, ја га нисам желела. Ја желим слободу, право на самоизражавање, право свакога на лепе, блиставе ствари. То је анархизам значио за мене, и ја ћу га живети упркос целом свету – затворима, прогонима, свему. Да, чак и упркос

осуди мојих најближих сабораца, ја ћу живети свој лепи идеал” (Goldman 1931, 40).

Голдман јасно разграничава анархизам од аскетских, дисциплинарних и моралистичких режима политике, инсистирајући на томе да слобода мора обухватити и право на радост, телесност и самоизражавање. Она развија анархизам као укупан поглед на свет који обухвата уметност, филозофију и стваралаштво, одбацујући редукцију анархизма на пуку политичку пропаганду. „Почели су да расправљају о Ничеу. Укључила сам се, изражавајући своје одушевљење великим песником-филозофом и задржавајући се на утиску који су његова дела оставила на мене. Хункер је био изненађен. ’Нисам знао да се интересујеш за било шта изван пропаганде’, приметио је. ’То је зато што не знаш ништа о анархизму’, одговорила сам. ’Јер би у том случају разумео да он обухвата сваку област живота и деловања и да поткопава старе, превазиђене вредности’. Јелинек је тврдио да је анархиста зато што је уметник; сви стваралачки људи морају бити анархисти, сматрао је, јер им је потребан простор и слобода изражавања. Хункер је инсистирао да уметност нема никакве везе ни са једним ’измом’. ’Сам Ниче је доказ за то’, тврдио је: ’Он је аристократа, његов идеал је надчовек, јер нема саосећања нити вере у обичну масу’. Указала сам на то да Ниче није био друштвени теоретичар, већ песник, бунтовник и иноватор. Његова аристократија није била аристократија порекла нити новца; била је аристократија духа. У том смислу, Ниче је био анархиста, а сви истински анархисти су аристократе” (132).

Тако Голдман потврђује да анархизам не схвата као идеолошку доктрину ограничену на политичко деловање већ као радикално преиспитивање вредности које захвата уметност, филозофију и сам појам људске креативности.

Тумачења Еме Голдман у савременој политичкој теорији често је позиционирају као анархисткињу чија се критика државе и ауторитета протеже и на свакодневне облике моћи (Ferguson 2011). Овај рад прихвата такву интерпретацију,

али инсистира на томе да се пуни домет теорије Еме Голдман може разумети тек када се анархистичка критика власти повеже са анализом интимног живота, породице и брака као политичких институција.

Анархизам код Голдман представља теоријски оквир који омогућава повезивање политичке критике државе са анализом свакодневних односа моћи. Одбацивање ауторитета, хијерархије и присиле не остаје ограничено на макрополитички ниво већ се нужно протеже на породицу, брак и сексуалне односе, чиме се отвара простор за анархофеминистичку критику институција које нормирају интимни живот жена.

БРАК КАО АПАРАТ ПРИНУДЕ: СЛОБОДНА ЛЈУБАВ ПРОТИВ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ИНТИМЕ

У анархистичко-феминистичкој теорији Еме Голдман брак заузима централно место као институција кроз коју се преламају економска зависност, родна хијерархија и државна регулација интиме. Брак код Голдман није схваћен као приватни уговор између двоје људи већ као друштвени и политички апарат који производи потчињеност, нарочито потчињеност жена. У том смислу, критика брака представља логичан наставак анархистичке критике државе, закона и ауторитета, јер се управо у институцији брака репродукује патријархални модел власти у својој најинтимнијој форми (Goldman 2001).

Голдман експлицитно одбацује романтичарско разумевање брака као природне или морално узвишене заједнице. Напротив, брак је за њу пре свега економски аранжман који жену везује за мушкарца кроз зависност, репродуктивни рад и моралну дисциплину. У том контексту, жена у браку губи аутономију над сопственим телом, сексуалношћу и радом, док се љубав подређује норми дужности и власништва (66). Брак се појављује као институционални оквир у којем се емоције претварају у обавезу, а слободна

воља у друштвено прописану улогу. „Током тих недеља Феђа и ја постали смо љубавници. Постало ми је јасно да моја осећања према Феђи немају никакве везе са мојом љубављу према Саши. Сваки од њих будио је у мени другачија осећања и водио ме у различите светове. Та осећања нису стварала сукоб; напротив, доносила су испуњење. Рекла сам Саши за своју љубав према Феђи. Његова реакција била је узвишенија него што сам очекивала. ’Верујем у твоју слободу да волиш’, рекао је. Био је свестан својих посесивних склоности и мрзео их је као и све остало што је понео из свог буржоаског порекла” (Goldman 1931, 64).

Аутобиографски записи које Голдман износи у *Living My Life* не служе као илустрација теоријске критике брака већ као афирмација слободне љубави као већ остварене праксе. Реченица „верујем у твоју слободу да волиш” не представља изузетак или лични компромис већ експлицитну артикулацију односа заснованог на непосесивности, узајамном признању и политичкој етици једнакости, чиме се слободна љубав код Голдман појављује као феминистички принцип, а не као приватни избор.

У феминистичком оквиру, критика брака Еме Голдман антиципира касније анализе које породицу и брак разумеју као кључне институције патријархалне државе. Држава се не може посматрати само као спољашњи апарат репресије већ као структура која се репродукује кроз породичне односе и родне улоге, при чему је породица продужена рука државне власти (Zaharijević 2008, 417–418). У том погледу, брак постаје основни механизам путем којег се жене уче послушности, зависности и прихватању хијерархије.

Анархофеминистичка позиција додатно наглашава двоструку потчињеност жена: као жена унутар патријархалне породице и као грађанки унутар неправедног друштвеног поретка (Perović 2011, 22). Голдман ову двоструку потчињеност разоткрива инсистирањем на томе да се еманципација жена не може остварити кроз парцијалне реформе брака или породице већ захтева њихову радикалну

трансформацију или укидање као институција принуде. Брак, у том смислу, не може бити „поправљен”, јер његова структура почива на неједнакости и контроли. Насупрот браку, Голдман поставља концепт слободне љубави као анархофеминистички одговор на институционализовану интиму. Слободна љубав не означава хедонистичку или морално неодговорну праксу већ однос заснован на добровољности, узајамности и одсуству спољашње принуде. Љубав, како Голдман наглашава, може постојати једино у атмосфери слободе; свака институционална регулација нужно је деформише и претвара у средство контроле (Goldman 2001, 66).

Управо у личним љубавним односима Голдман показује да слободна љубав није апстрактни идеал већ стална етичка и политичка дилема између емоција, рада и револуционарне одговорности. „Читала сам и поново читала писмо, закључана у својој соби. Желела сам да будем сама са свим оним што је Мост значио за мене, са свим што ми је дао. А шта сам ја дала њему? Ни приближно онолико колико и најобичнија жена даје мушкарцу кога воли. Мрзела сам да признам, чак и себи, да немам оно што је он толико желео. Знала сам да бих му могла подарити децу када бих пристала на операцију. Како би било дивно имати дете са том јединственом личношћу! Седела сам изгубљена у тој мисли. Али убрзо се у мом уму пробудило нешто упорније – Саша, живот и рад који смо делили заједно. Да ли бих се свега тога одрекла? Не, не, то је било немогуће, то се никада не би смело догодити! Али зашто Саша, а не Мост? Истина, Саша је имао младост и несаломиву ревност. Ах, да, његова ревност – зар она није била цемент који ме је везао за њега? Али шта ако би и Саша пожелео жену, дом, децу? Шта онда? Да ли бих то могла да му пружим? Али Саша то никада не би очекивао – он је живео само за Ствар и желео је да и ја живим само за њу” (Goldman 1931, 54).

Овај унутрашњи монолог показује да слободна љубав код Голдман не значи одсуство конфликта или одговорности већ радикално одбијање да се љубавни односи подреде

императивима репродукције, брака и „нормалног” женског живота.

Иако су поједине феминистичке интерпретације слободну љубав код Голдман читале пре свега као радикалну етичку или сексуалну позицију (Ferguson 2011), у овом раду она се разуме као политичка пракса неприпадања институционалним режимима интимног живота. Слободна љубав се, стога, не појављује као приватна алтернатива браку већ као директан изазов државним, правним и моралним оквирима који уређују родне и емоционалне односе.

Критика институционалног феминизма и суфражетског покрета додатно осветљава разлоге због којих Голдман одбацује идеју да се еманципација жена може остварити кроз политичку моћ унутар постојећих државних и родних структура – „Била сам позвана да говорим о феминизму пред чланицама Женског градског клуба. Мој критички став према бомбастичним и неостваривим тврдњама суфражеткиња, које су веровале да ће политичка моћ донети женску еманципацију, изазвао је отворено непријатељство. Обележена сам као непријатељица слободе жена. Указала сам на то да, ако је мушкарац заиста онакав грешник каквим се приказује, жена сноси део одговорности заједно с њим. Мајка је први ауторитет у његовом животу, прва која негује његову сујету и самоважност. Жена обожава управо оне особине које је поробљавају – његову снагу, егоизам и преувеличану сујету. Те противречности мог пола држе мушкараца растргнутог између идола и насилника. Када жена стекне храброст да се упусти у живот као он и да за то плати цену, оствариће своје ослобођење – и успут помоћи и њему да постане слободан. На то су моје слушатељке устајале против мене уз повике: ’Ти си жена мушкарац, а не једна од нас!’” (Goldman 1931, 375).

Феминистички концепт слободне љубави код Еме Голдман може се зато анализирати као политичка стратегија отпора патријархалном и капиталистичком поретку, у којем се брак појављује као механизам дисциплиновања женског

тела и сексуалности (Marđonović 2022). Слободна љубав код Голдман није приватна алтернатива браку већ радикални захтев за преиспитивањем начина на који друштво уређује интимно-партнерске односе. Важно је нагласити да одбрана слободне љубави не подразумева негацију одговорности или емоционалне везаности. Напротив, Голдман инсистира на томе да једино слободан однос може произвести аутентичну одговорност, јер се она не заснива на принуди, већ на избору: „’Ти си тако интензивна, тако нагла’, рекао је, плашим се за твоју безбедност. Молио ме је да се не љутим, јер је веровао да је жена пре свега мајка. Био је сигуран да је најјачи мотив моје посвећености покрету незадовољено мајчинство које тражи излаз. ’Ти си типична мајка, моја мала Ема, по грађи, по осећањима. Твоја нежност је највећи доказ тога’. Била сам дубоко потресена. Када сам успела да пронађем речи – јадне, недовољне речи – да изразим оно што сам осећала, могла сам му само поново говорити о својој љубави, о потреби за њим, о чежњи да му дам много од онога за чим је жудео. Моје изгладнело мајчинство – да ли је то био главни разлог мог идеализма? Поново је пробудио стару чежњу за дететом. Али ја сам утишала глас детета зарад универзалне, свеобухватне страсти мог живота. Мушкарци су били посвећени идејама, а ипак су били очеви деце. Али мушкарчев физички удео у детету траје само тренутак; женина улога траје годинама – годинама потпуног урањања у једно људско биће, науштрб остатка човечанства. Никада не бих жртвовала једно зарад другог. Али бих му дала своју љубав и оданост. Сигурно мора бити могуће да мушкарац и жена имају леп љубавни живот, а да притом буду посвећени великој идеји. Морамо покушати. Предложила сам да пронађемо дом где бисмо могли живети заједно, без раздвајања глупим конвенцијама – сопствени дом, макар био и сиромашан. Наша љубав би га улепшала, наш рад би му дао смисао. Ед се одушевио том идејом и загрлио ме. Мој снажни, крупни љубавник, који је одувек мрзео и најмање испољавање нежности у јавности, сада је у радости заборавио да смо у ресторану. Задала сам му због тога шалу,

али он је био попут детета, весео и разигран као што га никада раније нисам видела” (Goldman 1931, 105). Овај запис јасно разоткрива како се чак и у радикалним политичким круговима женска посвећеност идеји тумачи кроз матрицу природног мајчинства, док Голдман управо одбијањем те редукције артикулише слободну љубав као феминистичку политику неприпадања. У том погледу, слободна љубав код Голдман функционише као етички и политички принцип који доводи у питање темељне претпоставке патријархалног друштва. Одбацивањем брака, она не одбацује љубав, напротив, брани њену могућност против система који је претвара у дужност и власништво. Ова позиција повезује анархистичку критику ауторитета са феминистичком анализом интимног живота, отварајући простор за радикално другачије разумевање односа између слободе, тела и политике.

АУТОБИОГРАФИЈА КАО ПОЛИТИЧКА ПРАКСА: ЖИВОТ, ПИСАЊЕ И НЕПРИПАДАЊЕ

Аутобиографија *Living My Life* не представља само ретроспективни наратив о животу Еме Голдман већ специфичан политички чин у којем се писање појављује као продужетак борбе против ауторитета. Стога, аутобиографија код Голдман није приватна исповест већ јавни простор политичке артикулације, у којем се искуство репресије, насиља и неприпадања преводи у теоријски и етички став. Писати сопствени живот значи одбити наметнуте наративе државе, морала и историје и успоставити сопствени глас насупрот институционалним режимима истине.

Аутобиографско писање Еме Голдман настаје у контексту дуготрајног политичког прогона и егзила, што додатно наглашава његову политичку димензију. Депортација из Сједињених Америчких Држава, разочарање у бољшевичку Русију и вишедеценијско живљење у неприпадању ниједној држави формирају позицију из које Голдман пише као субјекат без политичког уточишта. Ова позиција егзила не

производи повлачење из политике већ омогућава радикалну критику свих облика централизоване власти, укључујући и оне који се легитимишу револуционарним дискурсом (Shulman 1988, 388). Аутобиографија се у том контексту појављује као пракса отпора која разоткрива континуитет репресије кроз различите политичке режиме. Искуства затвора, цензуре и забране јавног деловања показују да се репресивни механизми државе не мењају суштински већ се прилагођавају историјским околностима.

Искуство затвора код Голдман разоткрива државу као апарат који не кажњава само тело, већ систематски производи тишину, ускраћује комуникацију и контролише приступ тексту и знању: „После другог дана тишина је постала неподношљива, а сати су се вукли бесконачно споро. Уморила сам се од непрекидног корачања између прозора и врата. Нервоза ми је расла од напора да ухватим било какав људски звук. Позвала сам надзорницу, али нико се није одазвао. Ударала сам лименом шољом о врата. Коначно је то изазвало реакцију. Врата су се отворила и у ћелију је ушла крупна жена тврда лица. Упозорила ме је да је прављење такве буке против правила и да ће ме, ако то поновим, морати казнити. Шта желим? Желим пошту, рекла сам јој. Била сам сигурна да има писама мојих пријатеља, а желела сам и књиге за читање. Донела би ми књигу, али поште нема, рекла је. Знала сам да лаже, јер сам била сигурна да ми је Ед писао, чак и ако нико други није. Иашла је и закључала врата за собом. Убрзо се вратила с књигом. Била је то Библија и призвала ми је у сећање окрутно лице моје вероучитељке из школе. Са гађењем сам бацила књигу пред ноге надзорнице. Нисам имала потребу за религијским лажима; рекла сам јој да ми треба нека људска књига. На тренутак је стајала скамењена од ужаса, а затим је почела да се дере на мене. Рекла је да сам оскрнавила Божју реч; да ћу бити бачена у самицу; а касније и горети у паклу. Одговорила сам јој узбуђено да се не усуђује да ме казни, јер сам ја затвореница државе Њујорк, да ми још није суђено и да стога још увек имам нека грађанска права.

Истрчала је напоље, залупивши врата за собом” (Goldman 1931, 85).

Одбацивање религијског текста и захтев за „људском књигом” овде не представљају емоционалну реакцију затворенице већ политички гест: афирмацију читања и писања као јединог преосталог простора слободе унутар режима државне тишине.

Писање *Living My Life* истовремено представља чин самотеоретизације. Голдман у аутобиографији не издваја теорију од искуства већ их исписује паралелно, показујући како се политички ставови формирају кроз конкретне животне ситуације. Сексуалност, љубавни односи, пријатељства и политичке везе не појављују се као споредни детаљи већ као кључна места у којима се преламају питања слободе, одговорности и моћи (Goldman 1931, 20, 56). На тај начин, аутобиографија постаје простор у којем се феминистичка критика морала и брака артикулише изнутра, кроз лично искуство, а не као апстрактна норма.

Савремене феминистичке интерпретације Голдман већ су указале на значај аутобиографије као теоријског извора (Falk 1995; Ferguson 2011). Међутим, у овом раду аутобиографија се разуме не само као извор за реконструкцију идеја већ као политичка пракса сама по себи. Писање живота код Голдман функционише као чин неприпадања: одбијање да се прихвате национални, родни и морални идентитети које намеће држава и доминантна култура. Аутобиографија Еме Голдман, стога, није завршна ретроспектива њеног живота већ наставак борбе другим средствима.

Посебно је важно нагласити да аутобиографија Еме Голдман дестабилизује традиционалне историјске наративе који раздвајају лично и политичко. Тиме се уклапа у феминистичку историографску традицију која инсистира на томе да су искуства жена, њихова тела и емоције легитимни извори знања о друштвеним структурама моћи. Аутобиографско писање код Голдман омогућава да се политика мисли из перспективе свакодневног живота,

чиме се разоткрива начин на који се власт репродукује у интимним односима (Zaharijević 2008). У том погледу *Living My Life* представља и методолошки изазов за друштвено-хуманистичке науке.

Голдман одбацује позицију неутралне посматрачице и пише из перспективе ангажованог субјекта, чиме доводи у питање објективистичке претпоставке традиционалне историографије. Њена аутобиографија показује да се политичко знање не производи искључиво у институционалним оквирима већ и кроз животну праксу отпора, непристајања и солидарности (Perović 2011).

ЗАКЉУЧАК

Полазећи од аутобиографије *Living My Life* и теоријских текстова Еме Голдман, овај рад је настојао да размотри однос између личног искуства и политичке мисли у оквиру анархофеминистичке традиције. Аутобиографија Еме Голдман читана је као извор у којем се животни ток не појављује само као позадина теорије већ као простор у коме се политички ставови обликују, преиспитују и артикулишу. Такав приступ омогућава да се њено мишљење сагледа у целини, без оштрог раздвајања између приватног и јавног, личног и политичког.

Кроз анализу родног насиља, државе, брака и слободне љубави, постаје видљиво да се критика ауторитета код Еме Голдман доследно протеже од политичких институција до свакодневних односа. Слободна љубав се у том контексту не појављује као апстрактан идеал већ као пракса која доводи у питање присилу, хијерархију и економске основе патријархалног поретка. Брак се, сходно томе, разматра као институционални оквир који производи и одржава неједнакост, нарочито у односу на жене.

Ослоњен на савремена феминистичка тумачења Еме Голдман, овај рад се укључује у постојећу литературу која наглашава значај њене мисли за разумевање односа између

слободе, тела и политике. Истовремено, инсистирањем на аутобиографији као историографском и теоријском извору, отвара се простор за даље разматрање начина на које феминистичка теорија може користити лично искуство не као илустрацију већ као релевантан облик знања. Стога, мисао Еме Голдман остаје плодна тачка сусрета анархизма и феминизма – не као затворен систем већ као отворен процес промишљања слободе у њеним друштвеним, политичким и најинтимнијим димензијама.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bakunjin, Mihail. 1979. „Državnost i anarhija: Borba dviju stranaka u Međunarodnom radničkom društvu”. U *Država i sloboda*, prev. Radomir Venturin i Petar Gljebov, 3–186. Zagreb: Globus.
- Doković, Aleksandar. 2007. *Anarhizam: istorija ideja*. Beograd: Službeni glasnik.
- Doković, Aleksandar. 2012. *Političke ideje anarhizma*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Falk, Candace. 1995. *Love, Anarchy, and Emma Goldman*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Ferguson, Kathy E. 2011. *Emma Goldman: Political Thinking in the Streets*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Goldman, Emma. 1897. “What Is There in Anarchy for Women?” *Portland News*, October 12. Poslednji pristup 15. septembar 2015. <https://theanarchistlibrary.org/library/emma-goldman-what-is-there-in-anarchy-for-women>.
- Goldman, Emma. 1931. *Living My Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Goldman, Ema. 2001. *Anarhizam i feminizam: eseji*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Havel, Hippolyte. 1917. “Emma Goldman: Biographical Sketch”. Poslednji pristup 15.

- septembar 2015. <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/hippolyte-havel-emma-goldman-biografski-prikaz>.
- Kropotkin, Petar. 1910. „Anarhizam”. U: *The Encyclopaedia Britannica*, prev. Boris Huskić, 6–22. Beograd: CLS, 2010.
- Kropotkin, Petar. 2012. *Anarhizam i moral*. Beograd: Altomedia.
- Mardonović, Minja. 2022. „Feministički koncept slobodne ljubavi: Ema Goldman”. *Hereticus: časopis za preispitivanje prošlosti* 20 (3–4): 164–185.
- Perović, Latinka. 2011. *Dominantna i neželjena elita*. Beograd: Danas.
- Shulman, Alix Kates. 1988. *To the Barricades: The Anarchist Life of Emma Goldman*. New York: St. Martin's Press.
- Zaharijević, Adriana. 2008. „Država, porodica i rodna hijerarhija”. U *Rod i politika*, ur. Daša Duhaček, 417–430. Beograd: Fakultet političkih nauka.

Minja Mardonović^{*}
Independent researcher, Belgrade^{**}

AUTOBIOGRAPHY AS THEORY: EMMA GOLDMAN, FREE LOVE, AND THE POLITICS OF NON-BELONGING

Resume

This paper examines Emma Goldman's thought through the lens of autobiography as a theoretical and historiographical source, arguing that *Living My Life* should not be read merely as a record of political activity, but as a primary site of anarcho-feminist knowledge production. Through an analysis of Goldman's autobiographical writing and theoretical essays, the paper demonstrates that her critique of the state and marriage consistently extends into the sphere of intimacy, where marriage is understood as an institutional apparatus that reproduces gender hierarchy and regulates emotional life. In contrast, free love is interpreted not as a private ethical or sexual stance, but as a political practice of non-belonging — an intimate relationship based on voluntariness, non-possessiveness, and the rejection of normative regimes governing personal relationships. The paper argues that Goldman's autobiographical method destabilizes the conventional divide between the personal and the political, offering a feminist model of situated knowledge in which theory emerges from lived experience, emotion, and resistance. By treating autobiography as both a methodological approach and a political act, this study contributes to contemporary

^{*} E-mail: minja.dolazi.10@hotmail.com; ORCID: 0009-0006-1817-3462.

^{**} PhD Candidate, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade.

feminist and political theory by highlighting the epistemological significance of life-writing in the formation of radical critiques of authority, intimacy, and freedom.

Keywords: Emma Goldman, free love, anarcho-feminism, autobiography, non-belonging, marriage, intimacy

*** Овај рад је примљен 23. јануара 2026. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. фебруара 2026. године.